

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC**

ĐỖ THỊ NGỌC ĐIỆP

**“TỪ THỨC LẤY VỢ TIÊN” TRONG TRUYỆN CỔ TÍCH, TRUYỆN
TRUYỀN KỶ VÀ TRUYỆN THƠ NÔM**

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Thái Nguyên - 2019

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC**

ĐỖ THỊ NGỌC ĐIỆP

**“TỪ THỨC LẤY VỢ TIÊN” TRONG TRUYỆN CỔ TÍCH, TRUYỆN
TRUYỀN KỶ VÀ TRUYỆN THƠ NÔM**

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8220121

**LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM**

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Vũ Thanh

Thái Nguyên - 2019

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của riêng tôi. Các số liệu trích dẫn đều có nguồn gốc rõ ràng. Các kết quả nghiên cứu trong luận văn đều trung thực và chưa từng được công bố ở bất kỳ công trình nào khác.

Thái Nguyên, tháng   năm 2019

Tác giả luận văn

Đỗ Thị Ngọc Diệp

LỜI CẢM ƠN

Để hoàn thành luận văn thạc sĩ này, tôi xin trân trọng cảm ơn Ban Giám hiệu, Khoa Sau đại học, Khoa Báo chí – Truyền thông và văn học, Trường Đại học Khoa học, Đại học Thái Nguyên và các Thầy, Cô giáo đã trực tiếp giảng dạy, giúp đỡ trong suốt quá trình học tập.

Đặc biệt, tôi xin được bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới PGS. TS. Vũ Thanh đã luôn tận tình hướng dẫn, chỉ bảo trong suốt thời gian tôi nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Cuối cùng, xin gửi lời cảm ơn đến gia đình, người thân, bạn bè đã giúp đỡ, động viên, tạo điều kiện để tôi hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng   năm 2019

Tác giả luận văn

Đỗ Thị Ngọc Diệp

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN.....	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC.....	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề	2
3. Đối tượng và mục tiêu nghiên cứu.....	9
4. Nhiệm vụ và phương pháp nghiên cứu	9
5. Phạm vi nghiên cứu.....	10
6. Đóng góp mới của luận văn	11
7. Cấu trúc của luận văn.....	12
NỘI DUNG	13
Chương 1: NHỮNG VẤN ĐỀ CHUNG CỦA <i>SỰ TÍCH ĐỘNG TỪ THỨC, TỪ THỨC LẤY VỢ TIÊN VÀ TỪ THỨC TÂN TRUYỆN</i>	13
1.1. Sơ lược về vấn đề thể loại truyện cổ tích thần kỳ và truyện kể địa danh của <i>Sự tích động Từ Thức</i>	13
1.1.1. Tiểu loại truyện cổ tích thần kỳ	13
1.1.2. Truyện kể địa danh.....	14
1.1.3. Truyện <i>Sự tích động Từ Thức</i>	15
1.2. Sơ lược về thể loại truyện truyền kỳ và truyện <i>Từ Thức lấy vợ tiên</i>	18
1.2.1. Sơ lược về thể loại truyện truyền kỳ	18
1.2.2. Nguyễn Dữ và truyện truyền kỳ <i>Từ Thức lấy vợ tiên</i>	20
1.3. Vấn đề tác giả và thể loại truyện thơ Nôm <i>Từ Thức tân truyện</i>	28
1.3.1. Sơ lược về thể loại truyện thơ Nôm.....	28
1.3.2. Về đặc điểm truyện thơ Nôm bình dân	30
1.3.3. Về truyện thơ Nôm <i>Từ Thức tân truyện</i>	34
Tiểu kết Chương 1.....	37
Chương 2: <i>SỰ KẾ THỪA, BIẾN ĐỔI NỘI DUNG TƯ TƯỞNG VÀ GIÁ TRỊ NHÂN VĂN QUA BA TÁC PHẨM</i>	38

2.1. Tương quan tam giáo từ truyện cổ tích đến truyện kỳ và truyện thơ Nôm.....	38
2.1.1. Điểm chung trong tư tưởng của ba tác phẩm.....	38
2.1.2. Những biến đổi tương quan tam giáo từ truyện cổ tích, đến truyện truyền kỳ và truyện thơ Nôm.....	44
2.2. Sự bẻ tắc trong tư tưởng và lối sống của nho sĩ trong xã hội phong kiến ...	50
2.3. Khát vọng tự do và cảm xúc tình yêu trong <i>Sự tích động Từ Thức, Từ Thức lấy vợ tiên</i> và <i>Từ Thức tân truyện</i>	55
2.3.1. Khát vọng tự do và tình yêu tự do.....	55
2.3.2. Cảm xúc tình yêu và yếu tố tính dục trong truyện truyền kỳ <i>Từ Thức lấy vợ tiên</i> và truyện thơ Nôm <i>Từ Thức tân truyện</i>	62
Tiểu kết Chương 2.....	70
Chương 3: SỰ KẾ THỪA VÀ BIẾN ĐỔI TRÊN MỘT SỐ PHƯƠNG DIỆN NGHỆ THUẬT QUA BA TÁC PHẨM	71
3.1. Sự kế thừa một số phương diện nghệ thuật từ <i>Sự tích động Từ Thức</i> đến <i>Từ Thức lấy vợ tiên</i> và <i>Từ Thức tân truyện</i>	71
3.1.1. Kế thừa mô hình kết cấu cốt truyện	71
3.1.2. Kế thừa môtip truyện	73
3.1.3. Kế thừa yếu tố thần kỳ và ngẫu nhiên.....	75
3.1.4. Kế thừa hệ thống nhân vật và nghệ thuật xây dựng tính cách nhân vật	76
3.2. Sự biến đổi một số phương diện nghệ thuật từ <i>Sự tích động Từ Thức</i> đến <i>Từ Thức lấy vợ tiên</i> và <i>Từ Thức tân truyện</i>	78
3.2.1. Biến đổi về kết cấu cốt truyện	78
3.2.2. Biến đổi về nghệ thuật xây dựng và miêu tả tâm lý nhân vật.....	92
3.2.3. Biến đổi về ngôn ngữ nghệ thuật	99
Tiểu kết Chương 3.....	104
KẾT LUẬN	105
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	109
PHỤ LỤC	

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. Trong tiến trình phát triển lịch sử văn học dân tộc, văn học dân gian luôn có mối quan hệ bền chặt, hữu cơ với văn học viết, nhất là giai đoạn từ thế kỷ XVI đến nửa đầu thế kỷ XIX – thời kỳ văn học phát triển rực rỡ, kết tinh nhiều thành tựu và tạo ra nền móng cho những giai đoạn phát triển thịnh vượng trong đời sống văn hóa, văn học sau này. Đáng chú ý hơn, đây cũng là thời điểm chứng kiến sự ra đời của những tác phẩm văn học mang ý nghĩa nhân văn lớn, khẳng định khát vọng của con người về tự do, tình yêu, hạnh phúc, sự công bằng, thoát khỏi những ràng buộc hà khắc của lễ giáo phong kiến. Truyện cổ tích *Sự tích Động Từ Thức*, *Truyện Từ Thức lấy vợ tiên* trích từ *Truyện kỳ mạn lục* của Nguyễn Dữ và truyện thơ Nôm *Từ Thức tân truyện* là những tác phẩm thể hiện sâu sắc những nội dung đó. Việc tìm hiểu ba tác phẩm thực sự là một việc làm có ý nghĩa và hấp dẫn đối với người viết, giúp chúng ta hiểu rõ và đánh giá chính xác hơn sự phát triển và những thành tựu của các giai đoạn văn học này.

1.2. Sức ảnh hưởng của truyện cổ tích nói riêng, văn hoá, văn học dân gian nói chung đến truyện truyền kỳ và truyện thơ Nôm ở thời kỳ này cũng hết sức sâu sắc. Các tác giả truyện truyền kỳ thường mượn các tích dân gian để viết nên tác phẩm của mình. Trong khi đó truyện thơ Nôm lại thường diễn lại tích truyện cổ tích, truyện truyền kỳ, truyện chích quái, hay những câu chuyện có thật ở đời sống. Có những sáng tác sau khi được viết lại như thế đã đạt đến thành công xuất sắc, xóa mờ kí ức về văn bản vay mượn như trường hợp tác phẩm *Đoạn trường tân thanh* của Nguyễn Du, hay các truyện thơ Nôm bình dân như: *Thạch Sanh - Lý Thông*, *Phạm Công - Cúc Hoa*... Nghiên cứu đề tài: **“Từ Thức lấy vợ tiên” trong truyện cổ tích, truyện truyền kỳ và truyện thơ Nôm**, chúng tôi muốn đem đến cho người đọc một cái nhìn đầy đủ hơn về quy luật hình thành, phát triển của ba thể loại trên, và sự tương tác giữa ba thể loại từ góc độ tiếp cận của mình.

1.3. Trên thực tế truyện cổ tích, truyện truyền kỳ và truyện thơ Nôm đã có nhiều tác phẩm được đưa vào giảng dạy ở các trường phổ thông và đại học, cao đẳng. Ở phổ thông có các tác phẩm như: truyện cổ tích *Tám Cám*, truyện truyền kỳ: *Chuyện người con gái Nam Xương*, *Chuyện chức phán sự đền Tản Viên* (trích: *Truyện kỳ mạn lục* của Nguyễn Dữ), truyện thơ Nôm: *Đoạn trường tân thanh* của Nguyễn Du, *Lục Vân Tiên* của Nguyễn Đình Chiểu.... Vì vậy, nghiên cứu các tác phẩm *Sự tích động Từ Thức*, *Từ Thức lấy vợ tiên* và *Từ Thức tân truyện* sẽ góp phần bổ trợ kiến thức cho giáo viên dạy ở phổ thông để đối chiếu, so sánh với những tác phẩm cùng thể loại. Đối với các trường đại học, cao đẳng, đề tài cũng rất hữu ích cho quá trình nghiên cứu, học tập của sinh viên, học viên.

Sự tích động Từ Thức, *Từ Thức lấy vợ tiên* và *Từ Thức tân truyện* là những tác phẩm độc đáo bởi nó vừa có giá trị văn học vừa có ý nghĩa văn hóa sâu sắc (đặc biệt là về triết học, tôn giáo: tư tưởng tam giáo, tín ngưỡng dân gian...). Việc nghiên cứu văn học trong mối quan hệ so sánh ba tác phẩm có cùng cốt truyện ở ba thể loại và thời điểm ra đời khác nhau sẽ giúp chúng ta hiểu rõ hơn về hiện tượng văn hóa lý thú này. Đồng thời, giúp chúng ta có một cái nhìn đúng đắn hơn về truyền thống và tôn giáo, tín ngưỡng văn hóa dân gian, tư tưởng thời đại của cả ba tác phẩm.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Lịch sử nghiên cứu truyện cổ tích *Sự tích động Từ Thức*

Truyện cổ tích *Sự tích động Từ Thức* thuộc tiểu loại truyện cổ tích thần kỳ - truyện cổ tích giải thích tên địa danh động Từ Thức, là câu chuyện được lưu truyền rộng rãi trong dân gian.

Truyện cổ tích *Sự tích động Từ Thức* là câu chuyện thứ 130 được ghi chép lại trong *Kho tàng truyện Cổ tích Việt Nam* của tác giả Nguyễn Đông Chi, Nxb Giáo dục, năm 2000. Từ khi ra đời truyện đã được chuyển thể thành các tích chèo và sau này là phim truyền hình. Tuy nhiên, theo kết quả khảo sát của chúng tôi thì chưa có công trình nghiên cứu liên văn bản về câu chuyện *Từ Thức lấy vợ tiên* trong cả ba thể loại truyện cổ tích, truyện truyền kỳ và truyện thơ Nôm

mang tính chất quy mô, mà chỉ có những bài nghiên cứu ở cấp độ hai thể loại từ truyện cổ tích đến truyện truyền kỳ, hay từ truyện truyền kỳ đến truyện thơ Nôm trên một số tạp chí đăng và trang mạng.

Trong bài viết : *Sự tương đồng và khác biệt về không gian trong truyện cổ tích thần kỳ của người Việt và người Hàn* của Lưu Thị Hồng Việt, đăng trên “*Tạp chí Khoa học*” Đại học sư phạm Thành phố Hồ Chí Minh, Số 60 năm 2014 đã chỉ ra sự tương đồng về không gian kỳ lạ trong các truyện cổ tích của người Việt và người Hàn: “*Không gian cõi tiên có mối liên hệ gần gũi với không gian hạ giới, âm giới... Sự liên hệ giữa các không gian này không khó khăn, không phức tạp. Các nhân vật có thể từ cõi trần lên cõi tiên, từ cõi tiên xuống hạ giới một cách dễ dàng như một sự đi lại bình thường nhờ các phương tiện dịch chuyển thần kỳ như cỗ xe mây,...*” [82]. Tác giả Lưu Thị Hồng Việt chỉ rõ ở truyện *Sự tích động Từ Thức* của người Việt có miêu tả hành động Từ Thức đi lên một ngọn núi cao nhìn ra giữa cửa Thần Phù và trước mắt chàng hiện lên một hòn đảo trông như một đóa hoa sen giữa vùng biển cả. Trước cảnh vật đẹp lạ kỳ, Từ Thức đã di chuyển ra khơi đến hòn đảo bằng chiếc thuyền. Không gian Từ Thức đến là một không gian thần kỳ trong những ngọn núi: “*Chẳng bao lâu thuyền đã ghé đảo. Đang mê mải nhìn, chàng bỗng thấy ở sườn núi đá gần đó có một cửa hang khá rộng. Bèn vịn cây rẽ cỏ tìm đến tận nơi.*” [8, tr 947, 948]. Từ Thức đi vào hang được một đoạn thì cửa hang đóng sập lại. Ban đầu Từ Thức đi trong hang tối, nhưng càng đi thì càng nhiều cảnh bất ngờ hiện ra trước mắt: “*Khi leo lên đến đỉnh thì Từ Thức bỗng thấy cả một tòa nhà lộng lẫy hiện ra trước mắt (...)* đó không phải là cảnh vật của trần gian mà là tiên cảnh. Từ Thức đã đến được không gian tiên giới, được các tiên nữ đón tiếp chu đáo: “*Lập tức đêm hôm ấy trong bữa tiệc tung bừng có quần tiên tụ hội, hai người chính thức làm lễ giao bôi. Khách tiên từ các động vui vẻ cạn chén chào mừng chàng rể mới đến nhập tịch làng tiên ...*” [8, tr 948, 949]. Tác giả bài viết cũng chứng minh rằng không gian núi trong truyện *Từ Thức lấy vợ tiên* cũng mang ý nghĩa “*biểu tượng của cái siêu tại, siêu phàm với tính cách là trung tâm của những*

hiện tượng hiển linh trong khí quyển và rất nhiều sự tích thần hiện. (...) Núi là nơi trời và đất gặp nhau, là nơi của thánh thần và là điểm cuối của con đường đi lên của con người” [6, tr 699].

Chi tiết Từ Thức gặp tiên và có thời gian hạnh phúc nồng nàn bên nàng tiên Giáng Hương đã chứng tỏ sự tương đồng trong quan niệm về “núi” - một trong những biểu tượng không gian thiêng mang nhiều điểm tương đồng với quan niệm của nhiều nền văn hóa khác trên thế giới. Sự dịch chuyển không gian của nhân vật Từ Thức đã giúp chàng khám phá những vẻ đẹp thần bí, đến với tình yêu tiên giới mặc dù không toại nguyện và cuối cùng chàng đành trở về cõi tục, thắm thía hơn bao giờ hết về số phận của mình trên thế gian trong sự lạc lõng, hoàn toàn xa lạ với thế gian.

Tác giả Nam Minh trong bài viết: *“Từ Thức gặp tiên, truyện cổ tích Việt Nam hay một hiện tượng khoa học?”* cho rằng: Rất nhiều sự kiện lịch sử có thật, theo năm tháng dài đằng đẵng của lịch sử mà dần dần trở thành truyền thuyết, thần thoại. Từ đó, tác giả Nam Minh đưa ra giả thiết Từ Thức gặp tiên, truyện cổ tích hay một hiện tượng khoa học? Vì xem xét truyện Từ Thức gặp tiên, ta thấy có yếu tố kỳ ảo góp phần khiến câu chuyện bị cho là hư cấu đó là việc Từ Thức đến thế giới của địa tiên núi Nam Nhạc một năm, nhưng trở về nhân gian thì đã hai trăm năm trôi qua. Tác giả bài viết đã khảo sát các dẫn chứng trên thế giới như Rudolph Fentz là một trong những trường hợp “du hành vượt thời gian” nổi tiếng lịch sử, trường hợp Chuyến bay thương mại Santiago 513 khởi hành từ Đức vào ngày 4/9/1954 và biến mất ở một nơi nào đó trên Đại Tây Dương... Sau đó tái xuất hiện sau 35 năm, lượn quanh sân bay và hạ cánh tại Porto Alegre, Brazil. Hôm đó là ngày 12/10/1989. Hay trường hợp một chiếc du thuyền của Anh mang tên “Sea Breeze” tháng 8/1981 cùng 6 người trên boong đột nhiên biến mất tại vùng tam giác quỷ Bermuda. 8 năm sau, chiếc du thuyền xuất hiện trở lại một cách kỳ lạ tại đúng vị trí mất tích, 6 người trên thuyền vẫn bình an vô sự. Một điều đặc biệt mà cả 6 người trên du thuyền đều nhận thức được là, dường như bản thân mất đi cảm giác và họ hoàn toàn không biết được